

ศักยภาพการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชั้นแก้ว ตำบลโคกสาร อำเภอขามเฒ่า จังหวัดอำนาจเจริญ

MANAGEMENT POTENTIAL OF KHAN KAEW COMMUNITY ENTERPRISE, KHOK SAN
SUB-DIDTRICT, CHANUMEN DISTRICT, AMNAT CHAROEN PROVINCE

วาสนา หลอดคำ และ พงศ์สวัสดิ์ ราชจันทร์

WASSANA LORDKHUM AND PONGSAWUT RACHJUR

หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

POLITICAL SCIENCE PROGRAM IN POLITICAL SCIENCE ON FACULTY OF LAW AND POLITICE,

ROI ET RAJABHAT UNIVERSITY

จังหวัดร้อยเอ็ด

ROI ET PROVINCE

Received: February 23, 2023

Revised: April 7, 2023

Accepted: May 30, 2023

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาศักยภาพการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชั้นแก้ว ตำบลโคกสาร อำเภอขามเฒ่า จังหวัดอำนาจเจริญ 2. เพื่อวิเคราะห์ถึงปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชั้นแก้ว ตำบลโคกสาร อำเภอขามเฒ่า จังหวัดอำนาจเจริญ และ 3. เพื่อเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชั้นแก้ว ตำบลโคกสาร อำเภอขามเฒ่า จังหวัดอำนาจเจริญเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีเครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีกลุ่มเป้าหมาย 6 กลุ่ม ได้แก่ 1. นายกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 1 คน 2. ประธานกลุ่มวิสาหกิจ จำนวน 1 คน 3. รองประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน 1 คน 4. สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจ จำนวน 7 คน 5. ผู้นำชุมชน จำนวน 4 คน และ 6. ประชาชน จำนวน 6 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 20 คน แล้วนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสาร วรรณกรรมและแบบสัมภาษณ์มาวิเคราะห์แบบเชิงเนื้อหา ผลการศึกษาประเด็นศักยภาพการจัดการวิสาหกิจชุมชน พบว่า ผู้นำมีศักยภาพในการจัดการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ มีวางแผนการทำงานและการแบ่งหน้าที่การทำงานไว้ชัดเจน โดยเน้นให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงาน รวมทั้งมีส่วนร่วมในด้านการจัดสรรรายได้ ประเด็นปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน พบว่า ขาดความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีมาปรับใช้ในการปฏิบัติงานและขาดการวิเคราะห์สภาพการตลาด ผลิตภัณฑ์ยังไม่เป็นที่รู้จักมาก ช่องทางการจำหน่ายสินค้าไม่กว้างขวาง และประเด็นแนวทางการแก้ไขแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน พบว่า ควรมีการพัฒนาด้านการผลิตให้

ทันสมัย พัฒนาด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ มีการติดตามและประเมินผลการทำงาน การควบคุมการผลิตสินค้าให้ตรงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภค และด้านการตลาดมีการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

คำสำคัญ: ศักยภาพ การจัดการ วิสาหกิจชุมชน

ABSTRACT

The objectives of this research were : 1. to study the management potential of Khan Kaew Community Enterprise Group, Khok San Sub-district, Chanuman District, Amnat Charoen Province ; and 3. To propose guidelines for solving problems and obstacles in the management of Khan Kaew Community Enterprise Group, Khok San Subdistrict, Chanuman District, Amnat Charoen Province. It is a qualitative research. There are research tools, including in-depth interviews. There are 6 target groups : 1. President of Subdistrict Administrative Organization 1 person 2. President of Enterprise Group 1 person 3. Vice President of Community Enterprise Group 1 person 4. Enterprise Group Member 7 people 5. Community Leader 4 people and 6. There were 6 people, totaling 20 people, and the data collected from literature and interview forms were used for content analysis. The results of the study on community enterprise management potential revealed that leaders have the potential to manage operations systematically. There is a work plan and a clear division of work responsibilities. Emphasis is placed on members participating in operational planning. as well as participating in the allocation of income Problems and obstacles in the operation of the community enterprise group found that the lack of knowledge and ability to use technology to apply in the operation and lack of market analysis. The product is not yet very well known. Not wide distribution channels and issues, guidelines for solving problems and obstacles in the management of community enterprise groups, it was found that production should be developed to be modern Develop new product designs There is a follow-up and evaluation of the work. Controlling the production of products to meet the goals defined in response to the needs of consumers And in marketing, technology has been used to help operate more efficiently.

Keywords: Potential, Management, Community Enterprise

บทนำ

การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยนั้นได้ประยุกต์ใช้แนวคิดเพื่อกำหนดแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศ โดยใช้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 -2564) คือ ยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม ได้แก่ การเสริมสร้าง

ศักยภาพชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และการสร้างความเข้มแข็งการเงินในฐานะรากตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ และยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน ได้แก่ การบริหารจัดการเศรษฐกิจส่วนรวม การเสริมสร้างและพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคการผลิตและบริการซึ่งกระบวนการพัฒนาดังกล่าวจำเป็นที่จะต้องอาศัยการปรับรูปแบบและโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ ซึ่งไม่สามารถที่จะคำนึงถึงองค์ภาคธุรกิจหรืออุตสาหกรรมการผลิตขนาดใหญ่ในระบบเศรษฐกิจมหภาคเพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นต้องคำนึงถึงหน่วยการผลิตในระบบเศรษฐกิจระดับจุลภาคที่เล็กลงมาด้วย (เฉลิมพล แจ่มจันทร์ และ สวรัย บุญยमानนท์, 2556) ฉะนั้น การส่งเสริมให้เกิดแก่ระบบเศรษฐกิจจุลภาคระดับเล็กอย่าง “ชุมชน” โดยผ่านตัวขับเคลื่อนหลัก คือ “หน่วยการผลิตที่ชุมชนเป็นเจ้าของ” จึงเป็นอีกหนึ่งแนวทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจได้อย่างยั่งยืน

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนชั้นแก้วบ้านหินชัน ตำบลโคกสาร อำเภอขามเฒ่า จังหวัดอำนาจเจริญ เริ่มต้นจากการรวมตัวกันของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่มีความประสงค์ร่วมกันในการประกอบการที่ชุมชนเป็นเจ้าของกิจการเอง โดยนำวัตถุดิบทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ เนื่องจากในชุมชนมีกล้วยเป็นจำนวนมาก จึงนำกล้วยน้ำว้ามาแปรรูปสภาพวัตถุดิบให้เป็นผลิตภัณฑ์กล้วยตากอบน้ำผึ้ง ให้ผลิตภัณฑ์อาหารอยู่ในสภาพที่เหมาะสม สะอาด และปลอดภัยต่อการบริโภค เป็นการถนอมอาหาร ลดปัญหาสินค้าเกษตรที่มากและเน่าเสียง่าย เพื่อยืดอายุการเก็บมูลค่าให้กับผลไม้ได้ ส่วนใหญ่นั้นผลไม้จะนิยมบริโภคสด ทำให้ผลไม้มีมูลค่าไม่สูงมากนัก แต่ถ้านำมาแปรรูปจะมีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น และเพื่อเสริมสร้างศักยภาพชุมชนสามารถสร้างรายได้เพื่อชีวิตที่ดีของชุมชน ฉะนั้นแล้ว การรวมกลุ่มของวิสาหกิจชุมชน จึงถือเป็นการรวมพลังสร้างสรรค์ผลผลิต สร้างมูลค่าเพิ่มมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นพัฒนาผลิตภัณฑ์ ต่อยอดด้วยภูมิปัญญาสากลสามารถยกระดับไปสู่ผู้ประกอบการระดับสูงต่อไปได้ ถือได้ว่าวิสาหกิจชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นนำไปสู่รากฐานเศรษฐกิจที่มั่นคงและยั่งยืนของระบบเศรษฐกิจระดับประเทศ ตอบสนองต่อนโยบายรัฐบาลที่มุ่งมั่นพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็งต่อไป (เลิศวิโรจน์ โกวัฒนะ, 2561)

ในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนชั้นแก้วบ้านหินชัน ตำบลโคกสาร อำเภอขามเฒ่า จังหวัดอำนาจเจริญ ยังคงมีปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานหลากหลายประการ อาทิเช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนขาดความรู้การจัดทำแผนการดำเนินงาน เช่น โครงสร้างการบริหารงานที่ยังไม่ชัดเจน ปัญหาด้านการบริหารจัดการ เช่น ความไม่พร้อมเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มขาดความเชื่อถือในผู้นำกลุ่ม ขาดการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง ปัญหาด้านการตลาด เช่น ผลิตภัณฑ์กล้วยตากอบน้ำผึ้งยังไม่เป็นที่นิยมในท้องตลาด วิสาหกิจชุมชนไม่สามารถจำหน่ายสินค้าได้ หรือจำหน่ายได้ไม่มากนัก ช่องทางการจำหน่ายยังไม่กว้างขวาง และขาดการประชาสัมพันธ์สินค้า ปัญหาด้านบัญชีและการเงิน เช่น ขาดทักษะการบริหารการเงินและบัญชีไม่มีระบบบันทึกบัญชีที่ถูกต้อง และไม่มีงบกำไรขาดทุนและรายจ่ายของตนเอง ปัญหาด้านการผลิต เช่น ขาดความรู้และเทคนิคการผลิตใหม่ ๆ ปัญหาด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น ขาดการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการดำเนินงาน ขาดความรู้เกี่ยวกับการขายแบบออนไลน์ เป็นต้น

ดังนั้นได้เกิดแนวความคิดการสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งชุมชน มุ่งเน้นกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน และมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกันหรือมีอาชีพร่วมกันหรือการประกอบกิจการซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือการมีวัฒนธรรมความเชื่อ หรือความสนใจร่วมกัน (สำนักงาน

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560, น. 18) แนวทางที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเป็นแนวทางที่พัฒนาภายในกลุ่ม 2 แนวทาง และแนวทางที่พัฒนาร่วมกับภายนอก 2 แนวทาง โดยแนวทางที่พัฒนาภายใน ได้แก่ 1. การพัฒนาบุคลากร ทั้งผู้นำและสมาชิกกลุ่ม ด้านผู้นำกลุ่มประธานกลุ่มให้เป็นบุคคลที่มีความรู้มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีภาวะผู้นำ สามารถบริหารสมาชิกในกลุ่มได้เป็นอย่างดี และสามารถชักจูงคนในชุมชนเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว ด้านสมาชิกในกลุ่มมีความร่วมมือร่วมใจในการทำงาน มีความมุ่งมั่นตั้งใจต่อหน้าที่ที่ได้รับผิดชอบ 2. การพัฒนาความรู้ความสามารถในด้านผลิตภัณฑ์และการจัดการ การบริหารการเงิน แนวทางที่พัฒนาร่วมกับภายนอก ได้แก่ 1. การสร้างเครือข่าย และ 2. การสร้างความมีส่วนร่วมและคืนประโยชน์

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาเรื่อง “ศักยภาพการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชั้นแก้ว ตำบลโคกสาร อำเภอขามเฒ่า จังหวัดอำนาจเจริญ” เพื่อศึกษาการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ปัญหาและอุปสรรคการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน รวมถึงนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยผลการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อการจุดประกายแนวคิด และบทบาทการพัฒนายกระดับวิสาหกิจชุมชนอย่างสร้างสรรค์ให้แก่ชุมชนและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปประยุกต์ปฏิบัติ และจะนำมาซึ่งประโยชน์ต่อทั้งชาวบ้านชุมชน และสร้างรากฐานที่มั่นคงแก่ระบบเศรษฐกิจในระดับมหภาคต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

การศึกษานี้ได้กำหนดวัตถุประสงค์การศึกษาไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาศักยภาพการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชั้นแก้ว ตำบลโคกสาร อำเภอขามเฒ่า จังหวัดอำนาจเจริญ
2. เพื่อวิเคราะห์ถึงปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชั้นแก้ว ตำบลโคกสาร อำเภอขามเฒ่า จังหวัดอำนาจเจริญ
3. เพื่อเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชั้นแก้ว ตำบลโคกสาร อำเภอขามเฒ่า จังหวัดอำนาจเจริญ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

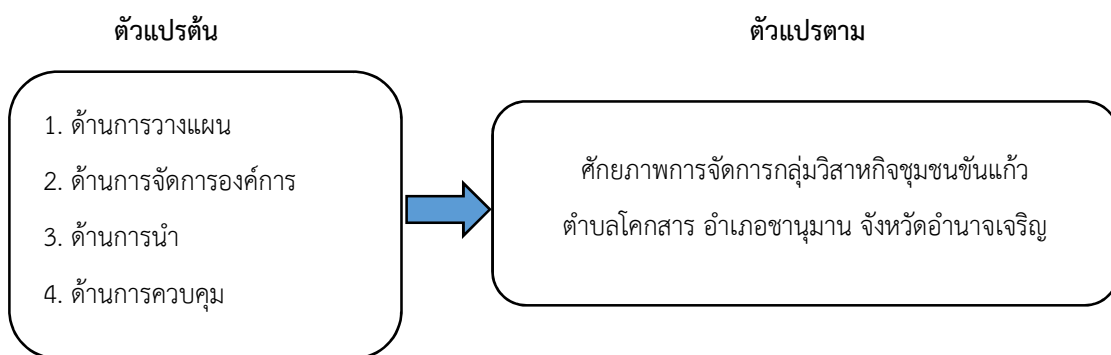
1. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่ 1. นายกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 1 คน 2. ประธานกลุ่มวิสาหกิจ จำนวน 1 คน 3. รองประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน 1 คน 4. สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจ จำนวน 7 คน 5. ผู้นำชุมชน จำนวน 4 คน และ 6. ประชาชน จำนวน 6 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 20 คน
2. เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยมีกรอบวิเคราะห์ตามประเด็นที่จะทำการศึกษาซึ่งทำการสังเคราะห์จากกรอบแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัย โดยอยู่ภายใต้ประเด็นการวิจัยดังนี้คือ 1. ประเด็นศักยภาพการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชั้นแก้ว 2. ประเด็นปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชั้นแก้ว และ 3. ประเด็นแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชั้นแก้ว

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) คือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย 2. ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) คือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสารต่าง ๆ (Document Research) อาทิ หนังสือ ตำรา เอกสารวิชาการ งานวิจัย และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้ศึกษาได้นำข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกตกับการสัมภาษณ์ มาทำการวิเคราะห์แยกแยะเป็นประเด็นต่าง ๆ โดยใช้การพรรณนาวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการศึกษา และตามกรอบแนวคิด เพื่อทำให้สามารถเชื่อมโยงเนื้อหาที่รวบรวมประเด็นได้อย่างมีระบบ

5. กรอบการวิเคราะห์การวิจัย เรื่อง “ศักยภาพการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชั้นแก้ว ตำบลโคกสาร อำเภอนาขุมาน จังหวัดอำนาจเจริญ” โดยเขียนให้เป็นแผนภาพ ดังนี้คือ

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ศักยภาพการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชั้นแก้ว ตำบลโคกสาร อำเภอนาขุมาน จังหวัดอำนาจเจริญ” มีผลการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ศักยภาพการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชั้นแก้ว ตำบลโคกสาร อำเภอนาขุมาน จังหวัดอำนาจเจริญ

ผลการศึกษาประเด็นศักยภาพการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชั้นแก้ว ตำบลโคกสาร อำเภอนาขุมาน จังหวัดอำนาจเจริญ มี 4 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

ผลการศึกษาประเด็นด้านการวางแผน พบว่า การวางแผนการจัดโครงสร้างองค์กร มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนโดยมีการวางแผนและกำหนดเป้าหมายในการดำเนินงานอย่างชัดเจน ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพรวมทั้งมีการดำเนินการตามแผนที่วางไว้ โดยเน้นให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงาน กำหนดเป้าหมายและทิศทางของกลุ่มรวมทั้งมีส่วนร่วมในด้านการจัดสรรรายได้ และผลประโยชน์ของกลุ่มเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานที่เหมาะสมและเข้าใจร่วมกัน

ผลการศึกษาประเด็นด้านการจัดการองค์การ พบว่า การจัดการองค์การนี้เริ่มตั้งแต่การกำหนดโครงสร้างองค์กร กำหนดตำแหน่งงาน จัดสรรทรัพยากรบุคคลเพื่อลงในตำแหน่งงานต่าง ๆ รวมถึงจัดระบบระเบียบในการทำงานทั้งหมดด้วย สิ่งที่ต้องคำนึงถึงในการจัดโครงสร้างองค์กรนั้นก็คือการแบ่งหน้าที่แต่ละส่วนให้ชัดเจน ไม่ทำงานทับซ้อนกัน และต้องทำงานประสานกันให้ราบรื่นได้ด้วย ครอบคลุมการทำงานทั้งหมดไม่ให้เกิดปัญหา ประเมินจำนวนพนักงานให้พอดี ไม่มากหรือน้อยจนเกินไป และต้องลำดับความสำคัญของตำแหน่งเคลียร์บทบาทหน้าที่ให้ชัดเจน ตลอดจนให้อำนาจในการสั่งการที่เหมาะสมด้วย

ผลการศึกษาประเด็นด้านการนำ พบว่า ด้านการนำนั้นเป็นการอำนวยความสะดวกที่คือบริหารจัดการตลอดจนดำเนินการทุกอย่างให้ปฏิบัติการได้อย่างราบรื่นจนบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ การอำนวยความสะดวกนี้เกี่ยวเนื่อง ทั้งเรื่องของทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรอื่น ๆ ไปพร้อมกันด้วย ให้สามารถทำงานร่วมกันได้ ตลอดจนอำนวยความสะดวกในการทำงานการอำนวยความสะดวกยังหมายถึงการสั่งการ อำนาจหน้าที่ และการปฏิบัติการให้สามารถทำงานได้ ตลอดจนการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นด้วย ซึ่งหนึ่งในหัวใจสำคัญของการอำนวยความสะดวกก็คือ การสื่อสารให้มีประสิทธิภาพด้วย

ผลการศึกษาประเด็นด้านการควบคุม พบว่า การควบคุมนี้ก็คือการบริหารจัดการทุกอย่างให้ตรงตามแผนและระยะเวลาที่วางไว้ การควบคุมนี้ตั้งแต่การควบคุมทรัพยากร เครื่องจักร ไปจนถึงบุคลากรให้การปฏิบัติการอย่างมีความราบรื่น และดำเนินการตามแผนการได้สำเร็จ ทั้งยังตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ด้วย การควบคุมนั้นนอกจากการสั่งการ กำหนดการ บังคับการแล้ว ก็ยังรวมถึงการแนะนำ ช่วยเหลือ รายงานผล ตลอดจนประเมินผลการทำงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อติดตามการทำงานทุกกระบวนการไม่ให้เกิดข้อผิดพลาดใด ๆ ด้วย

2. ปัญหาและอุปสรรคการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชั้นแก้ว ตำบลโคกสาร อำเภอขามเฒ่า จังหวัดอำนาจเจริญ

ผลการศึกษาประเด็นปัญหาและอุปสรรคการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชั้นแก้ว ตำบลโคกสาร อำเภอขามเฒ่า จังหวัดอำนาจเจริญ มี 4 ประเด็น ดังนี้

ผลการศึกษาประเด็นด้านการวางแผน พบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนนั้นยังขาดการนำความคิดที่สร้างสรรค์และแปลกใหม่มาปรับใช้ในการผลิตสินค้า ในเมื่อกลุ่มวิสาหกิจชุมชนยังไม่มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ เกิดขึ้น จึงส่งผลให้ไม่สามารถดึงดูดความสนใจของผู้บริโภคได้ และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนยังขาดประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องที่ว่าแผน ความคิดที่จะนำไปสร้างและมีความสับสนและยังมีขั้นตอนที่ซับซ้อน

ผลการศึกษาประเด็นด้านการจัดการองค์การผลการศึกษา พบว่า การบริหารจัดการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนั้นมีการวางแผนการดำเนินงานไว้อย่างชัดเจนแล้ว แต่ในการปฏิบัติงานพบเจอปัญหาเรื่องการแบ่งหน้าที่ในการปฏิบัติงานไม่ตรงตามความถนัดของตัวบุคคล จึงส่งผลให้การปฏิบัติงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนั้นไม่ลงตัวระบบการทำงานกระจุกกระจาย ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยตามแผนที่กำหนดไว้

ผลการศึกษาประเด็นด้านการนำ พบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนยังขาดความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีมาปรับใช้ในการปฏิบัติงานและขาดการวิเคราะห์สภาพการตลาด รวมถึงยังขาดวิสัยทัศน์ในการสร้างความเติบโตให้แก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้นำกลุ่มส่วนมากยังคงวางตำแหน่งสินค้าของตนให้ขายอยู่ในชุมชนในท้องถิ่นยังไม่สามารถนำผลิตภัณฑ์ไปสู่ท้องตลาดอื่นได้

ผลการศึกษาประเด็นด้านการควบคุม พบว่า การบริหารจัดการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนั้นมีการตรวจสอบและติดตามประเมินผลการดำเนินงานอยู่เป็นประจำ ซึ่งผลที่ได้เห็นก็คือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนยังต้องเปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าเดิม โดยต้องเริ่มจากสิ่งเล็กๆ ๑ คือ กระบวนการวางแผนการผลิตสินค้าให้เป็นที่ยอมรับของคนในสังคมและตรงตามความต้องการของผู้บริโภค

3. แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชั้นแก้ว ตำบลโคกสาร อำเภอขามเฒ่า จังหวัดอำนาจเจริญ

ผลการศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชั้นแก้ว ตำบลโคกสาร อำเภอขามเฒ่า จังหวัดอำนาจเจริญ มี 4 ประเด็น ดังนี้

ผลการศึกษาประเด็นด้านการวางแผน พบว่า การเป็นผู้ประกอบการต้องเป็นผู้ทำงานอย่างสร้างสรรค์ มีมุมมองในแง่ดีตามพันธะในการจัดสร้างแหล่งทรัพยากรใหม่หรือนำความสามารถไปรวมกันก่อให้เกิดสิ่งใหม่เพื่อเป้าหมายในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างความมั่นคงแก่กิจการและรับผิดชอบต่อสังคม กล้าคิดกล้าตัดสินใจ ยอมรับความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในการดำเนินกิจการมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในธุรกิจ พร้อมทั้งเป็นผู้แบกรับความเสี่ยงจากการประกอบธุรกิจเพื่อผลกำไรและความพอใจ

ผลการศึกษาประเด็นด้านการจัดการองค์การ พบว่า การจัดวางระบบการดำเนินการโดยมีการจัดวางตำแหน่งและโครงสร้างองค์กรพร้อมแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิกทุกคนไว้อย่างชัดเจน มีการสำรวจความสามารถและความต้องการของแต่ละบุคคล เพื่อลดความขัดแย้งและความตึงเครียดในการทำงานและการบริหารจัดการการทำงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้นำต้องมีการประสานงานให้มีความชัดเจน เข้าใจได้ง่าย มีการติดต่อสื่อสารที่ดี จึงจะสามารถทำให้การปฏิบัติงานนั้นบรรลุผล

ผลการศึกษาประเด็นด้านการนำ พบว่า สมาชิกควรได้รับการส่งเสริมให้เข้าร่วมอบรมสัมมนา และศึกษาดูงานชุมชนอื่น ๆ เพื่อพัฒนาตนเองและกลุ่ม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจัดให้มีการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานอบรมวิชาชีพและทักษะในการทำงานให้กับสมาชิก มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการความรู้เพื่อส่งเสริมการผลิตสินค้าและบริการ รวมทั้งมีการดำเนินการจัดเก็บองค์ความรู้ที่ได้ในรูปของเอกสารหรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์

ผลการศึกษาประเด็นด้านการควบคุม พบว่า ต้องคำนึงถึงปัจจัยในการดำเนินงานต่าง ๆ อย่างมีคุณภาพและมีมาตรฐานในกระบวนการผลิตสินค้า/บริการโดยเริ่มตั้งแต่ การวางแผนการผลิตสินค้าและกำหนดขั้นตอนการผลิตอย่างมีระบบ กำหนดขั้นตอน กระบวนการผลิตสินค้า/บริการที่ชัดเจนเป็นที่เข้าใจร่วมกันระหว่างสมาชิก การกำหนดและตรวจสอบคุณภาพของวัตถุดิบที่นำมาผลิตสินค้า ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้มาตรฐานและเป็นที่ยอมรับ มีการตรวจสอบคุณภาพของสินค้าและบริการก่อนออกจำหน่ายอย่างสม่ำเสมอและการกำหนดราคาเป็นมาตรฐานและยอมรับได้

อภิปรายผล

จากการศึกษา “ศักยภาพการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชนชั้นแก้ว ตำบลโคกสารอำเภอนาแก จังหวัดอำนาจเจริญ” ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผล ดังนี้คือ

1. ศักยภาพการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชนชั้นแก้ว ตำบลโคกสาร อำเภอนาแก จังหวัดอำนาจเจริญ

ด้านการวางแผน กล่าวคือ ประธานวิสาหกิจมีการนัดประชุมรวมตัวกันที่วิสาหกิจชุมชน เพื่อที่จะแจ้งแผนการดำเนินงาน และการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบของสมาชิกในกลุ่มทุกคน สมาชิกในกลุ่มสามารถออกความคิดเห็นได้ตามความเหมาะสม ประธานวิสาหกิจจะเก็บไว้พิจารณา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เสรี พงศ์พิศ (2547, น. 150) ได้ให้ความหมายของศักยภาพว่าหมายถึง ความสามารถที่ยังไม่พัฒนาหรือยังไม่พัฒนาเต็มที่ ศักยภาพเป็นพลังภายใน พลังที่ซ่อนไว้หรือพลังแฝงที่ยังไม่ได้แสดงออกมาให้ปรากฏ หรือออกมาบ้างแต่ยังไม่หมดด้านความสามารถที่ซ่อนไว้

ด้านการจัดการองค์การ กล่าวคือ ภายในวิสาหกิจนั้นมีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน และวิสาหกิจชุมชนมีการแลกเปลี่ยนความรู้จากวิสาหกิจอื่นอีกด้วยการสร้างสัมพันธ์มิตรไมตรีกันเพื่อที่จะนำมาปรับใช้ และแก้ไขข้อบกพร่องซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ กมลรัตน์ หล้าสูงษ์ (2541) กล่าวว่า ศักยภาพระดับบุคคล คือความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย และจิตใจ ที่มีความพร้อมจะตอบสนองต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งทางด้านร่างกาย ได้แก่ วุฒิภาวะ ซึ่งหมายถึงการเจริญเติบโตอย่างเต็มที่ของร่างกายและจิตใจ ได้แก่ ความพอใจที่จะสนองต่อสิ่งเร้าหรือพอใจ จะกระทำสิ่งต่าง ๆ ดังนั้น องค์ประกอบที่จะทำให้เกิดศักยภาพในระดับบุคคล วุฒิภาวะ หมายถึง ความเจริญเติบโตทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และอารมณ์ รวมถึงประสบการณ์ทางสังคมหรือความรู้เดิม ผู้มีประสบการณ์เดิมมากย่อมมีแนวโน้มที่จะเรียนรู้ได้ดีกว่าผู้ที่มีประสบการณ์เดิมน้อย

ด้านการนำ กล่าวคือ ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน มีการปรึกษาร่วมกับสมาชิกในกลุ่มอยู่เป็นประจำ เพื่อที่จะช่วยกันหาข้อบกพร่องในการทำงานและหาวิธีแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยรวดเร็วที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เยาวลักษณ์ ศิริสุวรรณ (2539) กล่าวว่า ศักยภาพของบุคคล หมายถึง พลังความสามารถของบุคคลที่มีอยู่ในตัว ซึ่งสามารถนำออกมาใช้เพื่อดำเนินการหรือประกอบกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งให้ประสบผลสำเร็จ หนึ่งจะมีลักษณะที่ไม่ตายตัวแต่อาจจะทำให้มีมากขึ้นหรือแข็งแรงขึ้น จากการพัฒนา

ด้านการควบคุม กล่าวคือ การดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ประธานวิสาหกิจชุมชนมีการกำหนดระยะเวลาในการดำเนินงานและมีการติดตามประเมินอยู่เป็นประจำ ให้สมาชิกกลุ่มปฏิบัติงานได้ตรงตามเวลาที่กำหนดจะทำให้กลุ่มมีศักยภาพในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและสามารถปฏิบัติงานตามที่กำหนด

2. ปัญหาและอุปสรรคการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชนชั้นแก้ว ตำบลโคกสาร อำเภอนาแก จังหวัดอำนาจเจริญ

ด้านการวางแผน กล่าวคือ ภายในวิสาหกิจชุมชนนั้นถึงจะมีการวางแผนการดำเนินงานและแบ่งหน้าที่รับผิดชอบอย่างชัดเจนแล้ว แต่สมาชิกในกลุ่มยังปฏิบัติงานไม่ได้ตรงตามเวลาที่กำหนดไว้เท่าที่ควรเกิดจากการแบ่งงานที่ไม่เหมาะสมกับบุคคลจึงทำให้งานเสร็จล่าช้า ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของอนันต์ เกตุวงศ์ (2543, น. 3-4) ได้ให้ความหมายว่า การวางแผนก็คือการตัดสินใจล่วงหน้าในการเลือกทางเลือกเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น

วัตถุประสงค์หรือวิธีการกระทำโดยทั่วไปจะเป็นการตอบคำถามต่อไปนี้ คือ จะทำอะไร ทำไมจึงต้องทำ ใครบ้าง ที่จะเป็นผู้กระทำ จะกระทำเมื่อใด จะกระทำกัน ที่ไหนบ้าง และจะกระทำกันอย่างไร

ด้านการจัดการองค์การ กล่าวคือ ถึงแม้มีการแบ่งหน้าที่การทำงานกันอย่างชัดเจนแล้ว แต่การปฏิบัติงานของสมาชิกในกลุ่มยังมีความกระตือรือร้นในการทำงาน กลุ่มขาดการติดต่อกับหน่วยงานภาครัฐ และการใช้อำนาจของประธานวิสาหกิจยังไม่เคร่งครัด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ธงชัย สันติวงษ์ (2538, น. 4) ให้ความหมายว่า งานบริหาร คือการจัดการ หมายถึง ภาระหน้าที่ของบุคคลใด ๆ ที่ปฏิบัติตนเป็นผู้บริหารที่จะต้องเข้ามาทำหน้าที่จัดระเบียบและดำรงไว้ซึ่งสภาพภายในของกลุ่มหรือหน่วยงานเพื่อให้กลุ่มดังกล่าวสามารถทำงานจนบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้านการนำ กล่าวคือ กลุ่มวิสาหกิจควรมีการทำการโฆษณาสินค้าผ่านช่องทางออนไลน์เพิ่มมากขึ้น เพื่อที่จะทำให้ผลิตภัณฑ์สินค้าเป็นที่รู้จักเพิ่มมากขึ้นจะทำให้เกิดตลาดสินค้าหลายช่องทางและการติดต่อสัมพันธ์กับวิสาหกิจอื่นจะทำให้การตลาดสินค้ากว้างขึ้น

ด้านการควบคุม กล่าวคือ การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนเพื่อให้เกิดประสิทธิผลเพิ่มขึ้นในปัจจัยของการมีส่วนร่วมจำเป็นต้องทำให้สมาชิกเข้าใจถึงความจำเป็นของการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานเพื่อให้มีการพัฒนาและสามารถแข่งขันได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของทรงวุฒิ เรืองวาทศิลป์ (2550) การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกประการตามกำลังความสามารถของสมาชิกไม่ว่าจะเป็นการตัดสินใจการดำเนินกิจกรรม การติดตามตรวจสอบ และการประเมินผลร่วมกัน นำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขพัฒนางานในกลุ่มให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3. แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชั้นแก้ว ตำบลโคกสาร อำเภอขามเฒ่า จังหวัดอำนาจเจริญ

ด้านการวางแผน กล่าวคือ ทั้งตัวประธานกลุ่มและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนแนวคิด กระบวนการทำงานให้เหมาะสมกับบุคคลตามตำแหน่งงานเพื่อที่จะทำให้การทำงานนั้นสำเร็จบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสมยศ นาวิการ (2538) กล่าวว่า การบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการของการวางแผนการจัดองค์กร การมีส่วนร่วม การควบคุมกำลังความพยายามของสมาชิกขององค์และการใช้ทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อความสำเร็จของเป้าหมายองค์กรที่กำหนดไว้นั้น เป็นกระบวนการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับอย่างมีระบบโดยใช้ปัจจัยต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์

ด้านการจัดการองค์การ กล่าวคือ การมีส่วนร่วมของทุกคนในกลุ่ม เป็นการพัฒนาสมาชิกกลุ่มให้มีความรู้และทัศนคติ มีการแลกเปลี่ยนเรียนความคิดซึ่งกัน เพื่อที่จะนำมาปรับใช้ในวิสาหกิจการทำงานเป็นทีมจะสำเร็จได้นั้นสมาชิกกลุ่มทุกคนมีความจำเป็นต้องร่วมมือร่วมใจกันทำงานอย่างเต็มที่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสโตนเนอร์ และฟรีแมน (Stoner and Freeman, 1992, p. 3) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการวางแผน การจัดการองค์การ ภาวะผู้นำ การควบคุมการทำงานของสมาชิกขององค์การและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ

ด้านการนำ กล่าวคือ การสนับสนุนงบประมาณให้กลุ่ม และให้คำแนะนำกับกลุ่มเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา กลุ่ม และยังสร้างระบบการทำงานที่มีประสิทธิผลและสร้างระบบการทำงานที่มีประสิทธิผลหรือการทำให้คนในสมาชิกกลุ่มทำงาน ๆ ไปในทิศทางเดียวกัน และมีความสามัคคีกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ คูณซ์ และโอเดเนลล์ (Koontz and O Denell, 1982, p. 151) ให้ความหมายว่า การจัดการ หมายถึง การดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยอาศัยปัจจัยทั้งหลายได้แก่ คน เงิน วัสดุ สิ่งของเป็นอุปกรณ์การจัดการทั้งนั้น

ด้านการควบคุม กล่าวคือ ประธานวิสาหกิจมีการติดตามและประเมินผลการทำงาน การควบคุมการผลิตสินค้าให้ตรงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภค และการเข้ามาให้ความรู้ของภาครัฐนั้นชี้แนวทางช่องทางการจำหน่าย และมีการให้ความรู้แนวทางในการพัฒนาอาชีพอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของบาร์โธล และ มาร์ติน (Bartol And Martin, 1991, p. 6) ได้ให้ความหมายการบริหารว่าเป็นกระบวนการที่ทำให้เป้าหมายขององค์กรประสบผลสำเร็จโดยการวางแผน การจัดการองค์การการใช้ภาวะผู้นำและการควบคุม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะการวิจัย โดยแยกออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัยในครั้งนี้

1.1 กลุ่มวิสาหกิจควรนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจำหน่ายเพราะจะทำให้สามารถทำการตลาดได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว

1.2 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนควรได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องทั้งในด้านการบริหารจัดการ ด้านการเงินและระบบบัญชี เพื่อใช้ในการวางแผนและการดำเนินงานกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาเกี่ยวกับการประยุกต์ศาสตร์ของพระราชในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้เข้ากับวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางของรัฐบาลที่ต้องการพัฒนาประเทศในรูปแบบ มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

2.2 ควรศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อต้นทุนการผลิตสินค้าและบริการของวิสาหกิจชุมชน เพื่อเปรียบเทียบต้นทุนการผลิตกับรายได้ของวิสาหกิจชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- เฉลิมพล แจ่มจันทร์ และ สวรัย บุญยमानนท์. (2556). บทบาทของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในการพัฒนาสังคมและชุมชนไทย. *วารสารเศรษฐศาสตร์ปริทรรศน์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์*.
- ธงชัย สันติวงษ์. (2538). *องค์การทฤษฎีและทฤษฎีและการออกแบบ*. กรุงเทพฯ: แมเนจเม้น เซ็นเตอร์ บางกอก.
- บาร์โธล และ มาร์ติน. (2534). *การจัดการ*. นิวยอร์ก: แมคกรอว์ – ฮิลล์.
- เยาวลักษณ์ ศิริสุวรรณ. (2539). *ศักยภาพเทศบาลเมืองนครปฐมในการจัดการศึกษาด้านอาชีวศึกษา*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

- เลิศวิโรจน์ โกวัฒนะ. (2561). *วิสาหกิจชุมชนแฟร์ 2018 เสริมฐานรากเข้มแข็งสร้างเศรษฐกิจ ชุมชน*. สืบค้นเมื่อ 27 มกราคม 2565, จาก <https://www.ryt9.com/s/prg/2787712>.
- สโตนอร์ และฟรีแมน. (2535). *การจัดการ*. นิวเจอร์ซีย์: ฮอองกง.
- สมยศ นาวิการ. (2538). *การบริหาร*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ*. สืบค้นเมื่อ 25 มกราคม 2565, จาก <https://www.ryt9.com/s/prg/2787712>.
- สุกัลยา กรรณสมบัติ. (2543). *ศักยภาพของมัคคุเทศก์ต่อการเป็นผู้นำในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เสรี พงศ์พิศ และคณะ. (2547). “การสร้างแนวทางความร่วมมือด้านการวิจัยภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคชุมชน เพื่อเสริมสร้างยุทธศาสตร์ทางปัญญาในการพัฒนาประเทศ”. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- เสรีพงศ์พิศ และคณะ. (2544). *วิสาหกิจชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ภูมิปัญญาไทย.
- อนันต์เกตุวงศ์. (2543). *หลักการและเทคนิคการวางแผน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Koontz, H. & C. O'Denell. (1982). *Principle of Management : An Analysis of Management Function* (5th ed). New York: McGraw-Hill

ผู้เขียนบทความ

คุณวาสนา หลอดคำ และคุณพงศ์สวัสดิ์ ราชจันทร์ หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด อีเมล humam.journal@nrru.ac.th